

Filosofie van het virus

Terwijl het virus in het najaar van 2021 opnieuw bezig is met een stevige *comeback*, organiseerde de Vereniging voor Filosofie en Geneeskunde (VFG) een jaar geleden haar jaarcongres onder de titel “Filosofie van het Virus”. De coronacrisis dwingt ons voortdurend tot urgente inspanningen en maatregelen die de hele samenleving raken. Tegelijkertijd zorgt het ook voor talloze vragen en dilemma’s die om rustige overdenking vragen. Tijdens het congres reflecteerden de sprekers op de eerste fase van de crisis. Hoe kijken we terug, hoe gaat het verder met de crisis? Waar kwam het virus vandaan en gaat het nog weer weg? Wat zijn de blijvende veranderingen voor de zorg en voor de samenleving? Dit themanummer vormt de weerslag van de bespiegelingen.

De coronacrisis is niet alleen een gezondheidscrisis, maar ook een sociaal-maatschappelijke crisis. Rina Knoeff laat vanuit een historisch perspectief zien hoe medische definities van een pandemie op gespannen voet staan met sociaalecologische verklaringen. De huidige COVID-pandemie wordt in de eerste plaats gezien als een medisch probleem, als een ziekte die wordt veroorzaakt door een virus. Hierdoor is er weinig aandacht voor de sociale, culturele en ecologische factoren die een rol spelen bij de verspreiding van het virus. Dit perspectief vindt zijn oorsprong in de negentiende eeuw en de ontdekking van ziektekiemen als bacteriën en virussen. Hiermee verdrong het idee dat dezelfde ziektekiem wereldwijd dezelfde ziekte veroorzaakte de premoderne nadruk op lokale factoren, zoals klimaat en gewoonten. Knoeff pleit voor een multidisciplinaire aanpak, die rekening houdt met lokale gemeenschappen en omstandigheden, om de COVID-pandemie te bestrijden.

Roland Bal, Bert de Graaff en Jenske Bal doen verslag van de besluitvorming in het ziekenhuis in de

eerste weken van de pandemie, die zich kenmerkt door grote, medisch-technische en normatieve onzekerheden. In hun etnografische onderzoek hadden zij de gelegenheid aan te schuiven bij verschillende werkzaamheden die plaatsvonden in het ziekenhuis om de crisis te managen. In hun analyse laten ze zien op welke manier betrokkenen de onzekerheden articuleren en hanteerbaar maken, om toch tot besluitvorming te komen. Dit gaat gepaard met normatieve keuzes en blinde vlekken.

De bijdrage van Gwen Lisa van Dijk gaat in op de maatschappelijke discussie over het invoeren van een vaccinatieplicht voor zorgverleners. Van Dijk laat zien dat er een spanning bestaat tussen collectieve en individuele principes. Volgens Van Dijk zou het individuele belang zwaarder moeten wegen dan het collectieve belang, ook omdat er minder ingrijpende maatregelen bestaan om zorgverleners te bewegen zich te laten vaccineren.

Tamar Sharon sprak op het VFG-jaarcongres over de ethiek van digitale *contact tracing* apps. Daarin liet ze zien welke waarden onder druk komen te staan bij het invoeren van digitale middelen om de publieke gezondheidszorg te automatiseren. In dit nummer vindt u een interview met Sharon over de gevolgen van digitalisering op de maatschappij en de gezondheidszorg.

In de rubriek Actualiteit vindt u twee bijdragen van arts-filosofen. In zijn bijdrage blikt Dick Willems terug op zijn betrokkenheid bij het opstellen van een draaiboek voor ‘code zwart’, de situatie waarin de IC-capaciteit tekort zou schieten en er patiënten geweigerd zouden moeten worden. Willems trekt hieruit een vijftal lessen. In de andere bijdrage reflecteert Bert Keizer op wat de coronapandemie heeft blootgelegd in onze samenleving; hoe we aankijken tegen *cure* en *care* en hoe economie opgeofferd wordt ten bate van gezondheid.

Tot slot vindt u in dit themanummer de rubriek Beelden van de moraal. Hierin observeert (en tekent) communicatiewetenschapper Baldwin van Gorp het gedrag van zijn Belgische landgenoten bij het dragen van mondkapjes. Hij gaat in zijn bijdrage ook in op de patronen die hij afgelopen zomer zag in Duitsland en Italië. Deze verschillen met hoe het mondkapje in België wordt gedragen. We sluiten het themanummer af met een boekbespreking van *De Lege Hemel. Over eenzaamheid* (Marjan Slob, 2020) door Elleke Landeweer. Aan de hand van Slob's analyse bespreekt Landeweer enkele observaties rond eenzaamheid in het verpleeghuis tijdens de COVID-crisis.

De bijdragen in dit themanummer reflecteren op verschillende facetten van de coronacrisis. De meest recente ontwikkelingen benadrukken dat de pandemie nog niet voorbij is. We hopen dat dit themanummer inspiratie biedt voor maatschappelijk debat en filosofische reflectie op het beloop van de crisis.

*Dr. Sophie van Baalen, onderzoeker
Rathenau Instituut Den Haag, bestuurslid
Vereniging voor Filosofie en Geneeskunde*

*Dr. Gert Olthuis, Radboudumc Nijmegen,
hoofdredacteur Tijdschrift voor
Gezondheidszorg en Ethiek*